

НЕТИШИНСЬКА МІСЬКА ЦБС
ЦЕНТРАЛЬНА МІСЬКА БІБЛІОТЕКА
Методично – бібліографічний відділ

Афганістан: героїзм крізь біль і сум

Укладач та комп.набір:
О. Кушнерук, пров.бібліограф міської ЦБС

**Ти – вічний біль, Афганістан,
Ти – наш неспокій.
І не злічить глибоких ран
В борні жорстокій.
І не злічить сліз матерів, дружин, дітей –
Не всі вернулися сини із тих ночей...
Минають дні, ідуть роки.
Життя листки перегортає.
А біль Афгану - навіки
В душах людських не замовкає...**

15 травня 1988 року радянські війська розпочали залишати територію Афганістану після восьми років окупації. Вторгнення і військові операції коштували життя від десяти до п'ятнадцяти тисяч радянських військовослужбовців. Мільйони афганців залишили свої домівки, причому деякі із них шукали притулку в сусідніх країнах, зокрема в Пакистані.

Тодішній радянський керівник Михайло Горбачов охарактеризував радянське вторгнення, яке розпочалося наприкінці 1979 року, як удар по радянській економіці без перспективи на перемогу в найближчому майбутньому.

Радянські війська масово увійшли в Афганістан у грудні 1979 року після внутрішнього конфлікту за участю комуністичних фракцій, який закінчився усуненням від влади президента країни Нур Мохамеєда Таракі прихильниками радикальнішого лідера Гафізулли Аміна. Радянські війська вбили Аміна і замінили його Бабраком Камалом, прорадянським політиком із суперницького угруповання.

На кінець 70-х років Афганістан за рівнем економічного розвитку займав 108 місце серед країн, що розвиваються. Країна ніби завмерла на стадії феодалізму з глибокими пережитками родоплемінного ладу і общино-патріархального укладу життя. Понад 90% населення проживало у сільській місцевості і знаходилося під владою феодалів, племінних вождів, мулл і т.д. Близько

3 млн. афганців вело кочовий спосіб життя. У духовному житті країни в найбільш консервативних формах панував іслам. В Афганістані не склалася єдина нація і країну роздирали національно-етнічні й феодальні міжусобиці. Центральна влада ніколи не контролювала всієї території країни. Більшість населення була неписьменна.

До 1973 р. в Афганістані існувала монархія. Останнім королем був Захір Шах. 17 липня 1973 р. принц Мухаммед Дауд здійснив державний переворот, скинувши свого двоюрідного брата з престолу. Дауд ліквідував монархію і проголосив себе президентом республіки Афганістан.

У 60-ті роки в Афганістані зародився опозиційний рух, рушійною силою якого стала інтелігенція. 1 січня 1965 р. була створена Народно-демократична партія Афганістану (НДПА), яка поставила перед собою завдання здійснити народно-демократичну революцію, провести соціальні перетворення і ліквідувати відсталість країни. Кінцевою метою проголошувалась побудова соціалізму. Партія існувала напівлегально. У 1966 р. в НДПА намітився розкол, викликаний суперництвом між лідерами, а також розбіжностями в тактиці боротьби. 1977 р. лідери фракцій підписали Заяву про єдність НДПА, але об'єднання було неповним: військові організації існували окремо. Крім НДПА, таємно діяв Об'єднаний фронт комуністів Афганістану (ОФКА), створений 1974 р. полковником А.Кадиром.

У 60-ті роки організаційно оформився рух ісламських фундаменталістів, які виступали за очищення ісламу від нашарувань і встановлення в країні теократичного правління. Під час перевороту Дауда частина мусульманської молоді на чолі з Гульбеддіном Хекматіярм виступила за негайне збройне повстання з метою захопити владу.

У червні 1975 р. вони почали повстанські дії у деяких провінціях країни, але, не отримавши підтримки населення, були розбиті. Частина фундаменталістів емігрувала в Пакистан, де з допомогою пакистанських спецслужб створила опорні бази для боротьби з режимом Дауда.

У квітні 1978 р. лідери НДПА прийняли рішення про повстання. 30 квітня 1978 р. країна була проголошена Демократичною Республікою Афганістан. Очолив державу Н.М.Таракі, його заступниками стали Б.Кармаль і Х.Амін. У травні 1978 р. було оголошено програму соціально-економічних реформ: знищення феодальних і дофеодальних відносин, демократизацію суспільного життя; ліквідацію національного гноблення і дискримінації; проголошення рівноправності жінок; ліквідацію неписьменності і безробіття; укріплення державного сектору економіки; дотримання принципів неприєднання і нейтралітету. При проведенні цих реформ не враховувались національно-культурні традиції, було взято високі темпи і застосовувались адміністративні заходи. У середині НДПА розгорілась міжфракційна боротьба і насаджувався культ особи Таракі. У грудні 1978 р. між СРСР і ДРА був укладений договір про дружбу і співробітництво.

Така політика нового керівництва викликала збройний опір загонів самооборони і розгортання партизанської боротьби опозиційними партіями (Ісламська партія Афганістану-керівник Г.Хекматіяр, Ісламське товариство Афганістану на чолі з Б.Рабба-ні та ін.). На території сусідніх Ірану й Пакистану з'явилися афганські біженці, які стали джерелом поповнення збройної опозиції.

На початку січня 1979 р. становище в країні внаслідок помилок афганського керівництва, репресій, внутріфракційної боротьби в НДПА, розвалу армії, діяльності збройної опозиції погіршилося. Починаючи з березня-квітня 1979 р. афганське керівництво неодноразово зверталось до СРСР за збройною допомогою.

У вересні 1979 р. Х.Амін здійснив переворот, усунувши від влади Таракі. Після перевороту Амін насаджує в країні диктаторський режим. Фізичному знищенню піддавалися всі, хто був незгодний з його політикою. Репресивні методи не дали результату: більша половина країни була охоплена партизанським рухом; Амін втрачав контроль над ситуацією.

На кінець 1979 р. радянське керівництво опинилось у складному становищі: подальша підтримка режиму Аміна могла призвести до падіння авторитету СРСР на міжнародній арені і до виходу Афганістану із радянської зони впливу. У цей же період загострилися відносини між СРСР і США, розгорівся конфлікт навколо Ірану. Радянське керівництво, незважаючи на заперечення Генерального Штабу СРСР і дипломатів, прийняв рішення про введення в Афганістан обмеженого контингенту радянських військ (приблизно 100 тис. чол.) і про зміну афганського керівництва.

Введення радянських військ розпочалося 25 грудня 1979 р. о 15-й годині за московським часом. 27 грудня спецпідрозділ "Альфа" захопив президентський палац, при штурмі якого загинув Амін. Нове афганське керівництво очолив Бабрак Кармаль.

Приймаючи рішення про введення радянських військових сил, багато хто з політиків не розуміли, що насправді являє ця войовнича країна. Операцію планувалося провести блискавично, проте в цьому і був головний прорахунок керівництва. Ідея продемонструвати міць Радянської Армії міжнародному співтовариству, м'яко кажучи, виявилася невдалою. Однак гучні звинувачення на адресу радянських чиновників, які прийняли рішення про введення радянських військ на територію гірської держави, не можна назвати обґрунтованими. Деякі політологи стверджують, що іншого виходу у Союзу просто не було. У разі відмови від участі в долі Афганістану, підтримку однієї зі сторін зробило б США, з наступним розміщенням системи ракет, націлених у відомому напрямку. Сьогодні російський обиватель при згадці про афганську війну іменує її безглуздою і невдалою, деякі автори називають події в цій державі нищівною поразкою. Проте подібні твердження поверхові й базуються на обмеженості сприйняття і браку знань в даному питанні.

Кращі солдати з елітних підрозділів були кинуті на боротьбу з моджахедами і душманами, воювати радянським воїнами довелося зі значною частиною місцевого населення. Прорадянський уряд Кармаля, а потім і Наджібулли не змогли виконати своїх обіцянок, застосовували силові методи збереження

влади. Місцеві жителі, фанатично охороняли свою свободу, сприйняли подібні акції як спробу її обмежити. Вміла пропаганда опозиції посилила пожежу громадянської війни. Складність проведення військових операцій полягала в особливій специфіці країни: населення вибрало партизанський варіант протиборства і виявилось добре озброєне. Крім того, афганці з самого раннього віку вправлялися у володінні холодною і вогнепальною зброєю, хоча й не мали достатніх знань в тактиці і стратегії.

Посилювала ситуацію також військова допомога повстанцям з боку США, Пакистану, Єгипту, Ірану, а також Саудівської Аравії і навіть КНР.

Європейські друковані видання активно поширювали шокуючі факти «радянської окупації мирного Афганістану», що дозволяло проамериканським державам направляти повстанцям озброєння. Європейські держави направляли в регіон новітні типи зброї з метою їх випробування і демонстрації, прикриваючи свої справжні цілі розмовами про підтримку вільної

нації. Біженці з «гарячої точки» приймалися в основному ісламістськими державами. Сьогодні стають відомими кричущі факти розкрадання гуманітарної допомоги чиновниками Пакистану, а також вербування нещасних в загони бойовиків. Лідери воюючої опозиції охоче користувалися неписьменністю і фанатичністю місцевого населення, озброюючи їх проти радянських солдат. Багато хто з рядових бойовиків щиро вважали, що захищають свою батьківщину і за смерть невірних комуністів можуть заслужити рай після смерті. Крім того, в ході збройних зіткнень з'ясувалася повна нездатність і небажання урядової армії Афганістану проливати кров за комуністичні ідеали.

Бойові дії в гірських районах приносили серйозні втрати особового складу, однак армія придбала значний бойовий досвід. Офіцери й рядові виявляли разючу мужність і відданість, операції проводилися на найвищому рівні, гучну популярність здобули радянські десантники. Проте воювати з афганцями виявилось далеко не просто.

Зазнавши нищівної поразки у відкритих зіткненнях, вони перейшли до абсолютно нової для радянської армії тактики численних засідок, стихійних нападів, нічних вилазок і установки розтяжок, а також мінування мостів, переправ і доріг. Противник володів широкою агентурною мережею і, часом, був обізнаний про майбутні операції дуже докладно. Втрати серед радянських солдатів стали наростати. Лідери опозиції мали високий рівень освіти, в тому числі у військовій справі, причому кожен з них належав до заможного стану, що підтримувало повагу до них з боку місцевого населення. Однак грамотних командирів невисокого рангу у повстанців не вистачало, і ця обставина використовувалася радянськими військами.

Радянський уряд, спрямовуючи військовий контингент, не врахував національних особливостей країни, що також збільшило людські втрати. Нерідко мирні жителі, бралися за зброю під покровом ночі і вирізали сплячих російських воїнів. Як показала практика, закони європейської війни азіатами не дотримуються, а прояви честі взагалі сприймаються як слабкість і їх зневажають. Повстанці не були однорідні. Серед них виділялися кілька угруповань, головними з яких вважалися помірні націоналісти і ісламські фундаменталісти. В обох угрупованнях були присутні суніти, в той час як невелика частина мусульман - шиїтів, також мала свої партії і банди. Потік озброєння повстанцям був налагоджений з Пакистану караванним способом. З метою блокування поставок через пакистанський кордон радянськими командирами розроблялися різні операції, проте зробити це на практиці так і не вдалося. Незважаючи на те, що основна прикордонна лінія виявилася перекритою, озброєння продовжувало чинити, хоча і в менших обсягах. Душмани і маджахеда отримували військову допомогу караванами, що проходили по вузьким і невідомим гірських стежках, блокувати які повністю виявилось не під силу радянській армії.

В результаті більш ніж дев'яти років запеклих боїв, що спричинили колосальні людські, економічні та моральні витрати, військовий контингент так і не домогся скільки-небудь істотного результату. Афганістан, за словами окремих політологів, став «чорною дірою», яка з неймовірною швидкістю поглинає мільйони радянських рублів і тисячі людських життів.

Перші дії нового керівництва давали привід для оптимізму: були вжиті заходи для ліквідації наслідків терору і репресій, вироблявся реалістичніший курс проведення реформ, робились спроби розширити соціальну базу існуючого режиму (створення Національно-вітчизняного фронту (НВФ) і т.д. Такі зміни проходили на тлі гострої внутріпартійної боротьби. Введення радянських військ не принесло миру на афганську землю. Партизанська війна набрала форми джихаду - священної війни за віру. Починаючи з весни 1980 р., радянські війська поступово втягнулися у боротьбу з опозицією. За час перебування в Афганістані вони провели понад 400 операцій, але здолати партизанський рух не вдалось.

З початку 1985 року радянський уряд починає робити спроби встановлення діалогу з найбільш адекватними лідерами банд. Тактика радянського військового командування змінилася і тепер являла собою організацію засідок, а також проведення окремих розвідувальних операцій, масштабні зачистки припинилися. Урядова армія отримала цінний бойовий досвід і могла здійснювати важливі військові заходи самостійно. Поступово почалося виведення контингенту з країни. У 1986 виводяться шість полків, а НДПА публічно відмовляється від монополії на владу в державі. В Афганістані починається новий етап розвитку, на щастя, менш кривавий, ніж попередній.

Фото: Афганські ісламісти транспортують розібраний ДШК. З виходом радянських військ бойові дії не припинилися - моджахеди пересварилися між собою, в результаті цього конфлікту з'явився "Талібан". Війна в Афганістані триває з 1978 року і донині

У 80-ті роки проходить процес консолідації збройної опозиції. У червні 1981 р. був створений Ісламський союз моджахеддів Афганістану, але остаточно він оформився у 1985 р. Слід зазначити, що в більшості випадків збройні формування підкорялися польовим командирам і окремим політичним лідерам. Нерідко між різними угрупованнями опозиції виникали збройні сутички.

Участь радянських військ в афганському конфлікті призвела до падіння міжнародного престижу СРСР, його міжнародної ізоляції. Дії СРСР засуджували навіть соціалістичні країни.

Негативні наслідки війни в Афганістані відчувались і в СРСР (людські і матеріальні втрати). Усвідомлення згубності політики СРСР щодо Афганістану стало приходити в період правління Ю.В.Андропова, але його смерть і пасивність керівників КПРС відтягнули розв'язання афганської проблеми. Зрушення почались з приходом до влади М.С.Горбачова. Відбулись зміни в афганському керівництві, яке очолив М.Наджибулла.

У 1987 р. було проголошено курс на національне примирення в Афганістані. 14 квітня 1988 р. між Афганістаном, Пакистаном, СРСР і США було укладено угоду по Афганістану, згідно з якою радянські війська виводились з країни до 15 лютого 1989 р. За період перебування радянських військ в Афганістані загинуло 13833 солдати, 180 воєнних радників, 584 інших спеціалістів. Через горнило Афганської війни пройшло 160 тисяч українців. Додому не повернулися 3360 наших співвітчизників.

Вторгнення радянських військ збіглося в часі з апогеєм «холодної війни». Радянські інтервенти захопили великі частини країни. Радянська окупації Афганістану довела до збільшення напруження у відносинах із Сполученими Штатами.

Фото: кладовище покинутій техніки є і в Афганістані, і це кладовище танків, залишених після виходу з країни радянських військ. Залишаючи Афганістан в поспіху, солдати менше всього думали про те, що ж робити зі згорілими, зламаними і просто нікому вже не потрібними танками

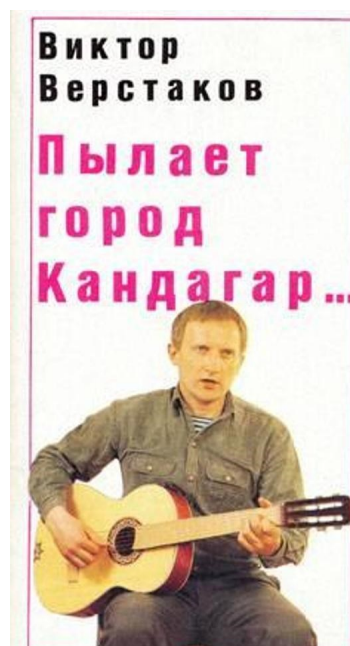
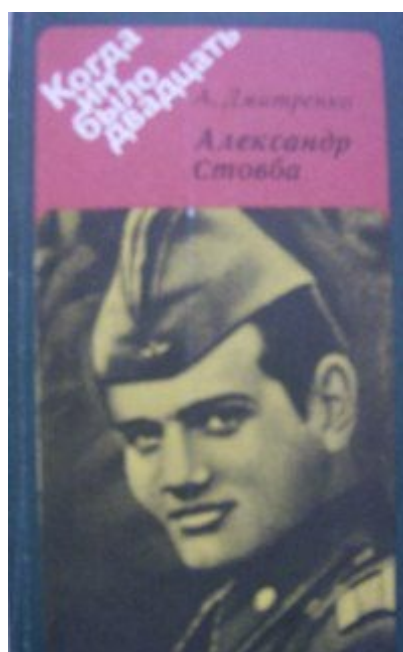
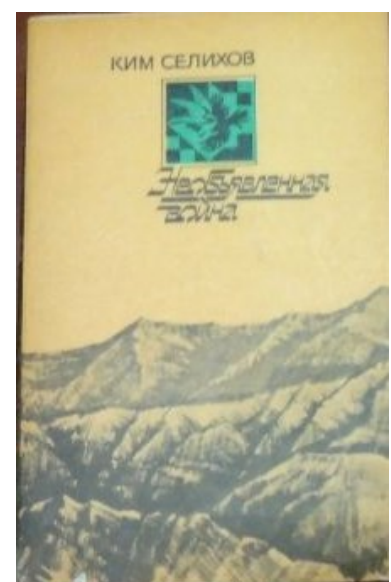
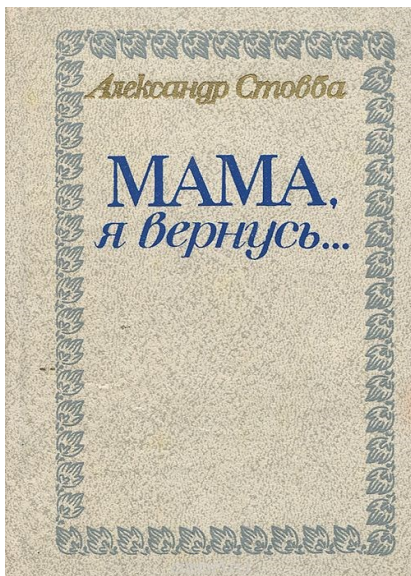
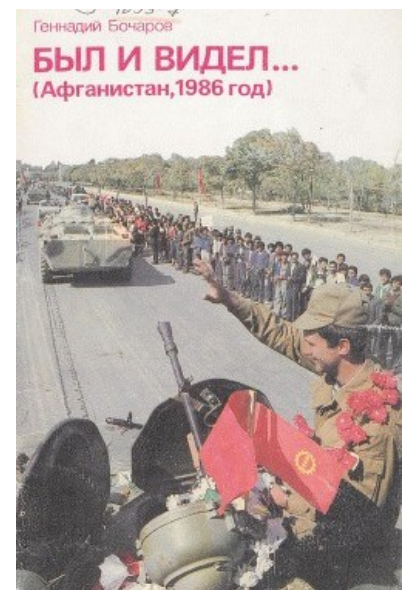
Тодішній президент Джиммі Картер відповів запровадженням економічних та інших санкцій проти Радянського Союзу, а також стримав переговори про контроль озброєнь і заборонив американським спортсменам брати участь в Олімпійських іграх 1980 року в Москві.

Результатом афганської війни для Радянського Союзу стало наростання невдоволення серед громадян. Багато хто просто не розуміли причин і цілей дій уряду. Вони відмовлялися вірити в висунуті гасла, а в суспільстві з'явилася недовіра, підкріплена розповідями про звірства та невдачі в боях з моджахедами, а також сльозами батьків, які втратили своїх синів.

- ♦ Відлуння останньої війни : До 25-річчя виведення військ з Афганістану // Уряд. кур'єр. - 2014. - 15 лют. - С.1; 6 -7
- ♦ "Гаряча точка" часів "холодної війни" [Текст] // Позакл. час. - 2019. - №1. - (Дод. "Школа Патріота"). - С. 11 - 15

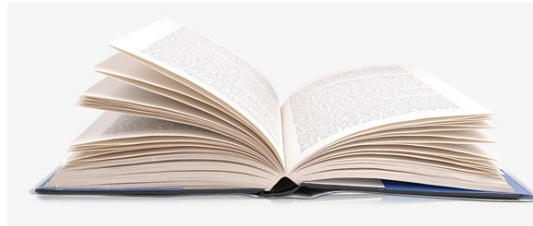
- ♦ Афганістан: історіографія „тієї” війни [Електронний ресурс] / Б.Ткач. // Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України . - Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9596/18-Tkach.pdf?sequence=1>
- ♦ Афганістан і афганська війна очима радянських “афганців” [Електронний ресурс] / О.Л. Ковальков // Наукові праці. - Режим доступу: www.istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/49/29.pdf
- ♦ Квітнева революція 1978 р. в Афганістані у висвітленні органу ЦК КПРС газети “ПРАВДА” [Електронний ресурс] / О.Ковальков // Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України . - Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?
- ♦ Пропогандистське супроводження радянського вторгнення до Афганістану [Електронний ресурс] / О.Ковальков // Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України . - Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe
- ♦ Реакція світової спільноти на радянське вторгнення до Афганістану [Електронний ресурс] / О.Л. Ковальков // Наукові праці. - Режим доступу: <http://dspace.kspu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/314/1/...>

Книги про Афганістан (у фондах Нетішинської центральної міської бібліотеки)

Наша адреса:

30100
Хмельницька обл.
м. Нетішин
пр-т Незалежності, 22
тел. (03842) 9-06-48

Web – сайт бібліотеки:

<http://www.netishyn-cbs.edukit.km.ua>

[e-mail: netishynlib@gmail.com](mailto:netishynlib@gmail.com)